

HISTORICKÝ MATERIALIZMUS A AKTUÁLNE OTÁZKY SÚČASNOSTI

L. HANZEL — V. I. RAZIN a kol., Historický materializmus a aktuálne otázky súčasnosti. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1978, 232 s.

Historický materializmus je neoddeliteľnou súčasťou marxisticko-leninskej filozofie a ideológie. Už V. I. Lenin zdôrazňoval, že najvýznamnejším teoreticko-filozofickým objavom Marxa je materialistické chápanie dejín, t. j. historický materializmus. V súčasnosti sa výskum orientuje predovšetkým na rozbor jeho základných kategórií, čo má veľký význam pre analýzu aktuálnych spoločenských procesov.

Zborník sovietskych a slovenských filozofov je produktom plodnej spolupráce medzi katedrou historického materializmu Moskovskej štátnej univerzity a katedrou marxisticko-leninskej filozofie Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Po úvodných statiach, zaoberajúcich sa základnými teoretickými otázkami, sa venuje pozornosť rôznym aspektom aplikácie historického materializmu — vzťah politického režimu a triedneho boja, kritika existencialistického chápania vzťahu individua a spoločnosti, konfrontácia materialistického a idealistického chápania hodnôt, ako aj vzťah estetických a spoločenských kritérií umenia, kultúry a civilizácie.

V úvodnej štúdii L. Hanzel ukazuje miesto a úlohu historického materializmu v súčasných teoreticko-filozofických zápasoch. Z jeho rozboru vyplýva, že „súčasná buržoázna a revizionistická kritika historického materializmu nie je izolovaným teoreticko-ideologickým javom, je organickou súčasťou celkového úsilia negovať vedeckosť marxistickej filozofie vôbec“.

Toto, pochopiteľne, vedie k dezinterpretácii historického materializmu a vedeckého komunizmu, k popieraniu materialistického riešenia základnej filozofickej otázky, k subjektivizácii dialektiky, k popieraniu teórie odrazu a k zastieraniu podstaty súčasného kapitalizmu. Podnetné je najmä to, že autor akcentuje integračné tendencie rozličných foriem súčasnej kritiky marxistickej filozofie, t. j. buržoáznej filozofie a filozofického revizionizmu, čo sa prejavuje v tom, že pri analýze spoločenskej skutočnosti dochádzajú často k rovnakým alebo veľmi blízkym záverom a zovšeobecneniam. Aj keď sa jednotlivé idealistické smery v mnohom odlišujú, spoločne sa však usilujú často zhodnými argumentami a metódami vyvrátiť, paralyzovať a podlomiť vplyv marxisticko-leninskej filozofie vo vedeckom a spoločenskom živote.

V druhej fundamentálnej stati o dialektike protirečení v socialistickej spoločnosti, ktorú napísal R. Šíma, sa dôraz kladie na teoreticko-metodologické aspekty a kritiku revizionistických názorov. O protikladoch neantagonistických protirečení nemožno povedať, že jeden predstavuje absolútne reakčnú a druhý absolútne progresívnu stránku, tak ako je to pri antagonistických protirečeníach. Takáto charakteristika má len relatívnu platnosť, pričom treba brať do úvahy špecifickosť týchto protirečení za socializmu s veľkými metodologickými dôsledkami pre poznávaciu a riadiacu činnosť strany. V. I. Lenin zdôrazňo-

val, že „antagonizmus mizne, protirečenie v socializme zostáva“. Podľa autora R. Šimu táto koncepcia dnes stavia pred nás historicky nový problém vzájomného vzťahu medzi sociálne integrovanou socialistickou spoločnosťou a protirečeniami jej vývoja. „V socialistickom zápase nového so starým ide o novú formu ťažkého a zložitého boja, ktorý si vyžaduje cieľavedomú, vedecky fundovanú aktivitu a pozitívnu hodnotovnú činnosť. Ťažko si preto túto formu boja osvojuje nenapraviteľný burič a opozičník, bojujúci výlučne v oblasti boja „proti“. Skúmanie a riešenie neantagonistických dialektických protirečení vo všetkých oblastiach života spoločnosti sa musí spájať s poznaním zákonov a protirečení spoločenského vývoja socialistickej spoločnosti vcelku a jej jednotlivých etáp zvlášť.“

Bez snahy klasifikovať jednotlivé státy možno povedať, že nosnými štúdiami sú práce zostavovateľov. V. I. Razin charakterizuje politický režim ako „súhrn spôsobov a metód činnosti všetkých zložiek systému diktatúry, konkrétna forma diktatúry triedy v závislosti od pomeru triednych síl v krajine a vo svete v konkrétnych historických podmienkach.“ Štát skúma ako časť celku, ktorý nazývame systémom triednej diktatúry, teda to, čo zjednocuje všetky organizácie a inštitúcie vládnucej triedy. Takto je politická organizácia vykorisťovateľskej spoločnosti nielen výsledkom triedneho boja, ale aj ukazovateľom pomeru triednych síl v tomto boji. V závere štúdie sa hovorí o kríze buržoáznej demokracie, ktorej prvým kulminačným bodom bol vznik a rozvoj fašizmu. Druhá etapa prebieha v súčasnosti v období nebývalého vzrastu medzinárodného robotníckeho a komunistického hnutia a spočíva v nestálosti politického režimu, v hľadaní takých foriem a metód, ktorými by sa dala

udržať moc a zachovať zdanie demokracie.

Význam sociálnej regulácie pre riadenie spoločnosti rozoberá J. M. Peňkov. Metodologickými problémami výskumu perspektív vedecko-technickej revolúcie sa zaoberá I. N. Driachlov. Vychádza zo známej myšlienky sovietskeho filozofa D. M. Gvišianiho, že „v súčasnosti už nestačí posudzovať problémy vedecko-technickej revolúcie iba v kategóriách jej sociálnych následkov... Vedecko-technická revolúcia v určitej miere čoraz viac nadobúda bezprostredný sociálny charakter, jej pohyb znamená určitú, pochopiteľne aj keď nie neobmedzenú, ale predsa bezprostrednú sociálnu zmenu vo všetkých oblastiach spoločenského života.“ Podstatu vedecko-technickej revolúcie charakterizuje ďalej I. N. Driachlov prostredníctvom jej sociálnych systémových vlastností. Zaujímavý je autorov pokus o etapizáciu vedecko-technickej revolúcie. Prvú etapu (50-te až 70-te roky) charakterizuje proces formovania sociálnych systémových vlastností v oblasti výroby, techniky, vedy, v prestavbe štruktúry výrobných síl atď. Riešenie organického spojenia výtvarníkov vedecko-technickej revolúcie s prednosťami socializmu, prudký vzrast spoločenskej produktivity práce a jej sociálno-ekonomická rovnorodosť, zodpovedajúca socialistickému spôsobu života, tvorí obsah druhej etapy. V tretej etape do polovice prvej štvrtiny 21. storočia sa budú úplne realizovať sociálne funkcie vedecko-technickej revolúcie v spoločnosti — vytvorenie výrobných síl a materiálno-technickej základne, táto bude napomáhať prechod celého ľudstva ku komunistickému výrobnému spôsobu, prechod k novému kvalitatívnemu prebudovaniu výrobných, technických a vedeckých princípov spoločenskej činnosti v tomto období. Jedine komunistické spoločnosti

čenské vzťahy utvárajú všetky predpoklady pre všestranné využitie systémových sociálnych vlastností vedecko-technickej revolúcie, lebo zabezpečujú optimálne formy spoločenského pokroku, organickú jednotu spoločnosti a prírody a kvalitatívne nový typ priemyslu.

Autormi ostatných štúdií sú V. Brožík, L. Holata, T. Kuklinková a J. V. Bogolubová. Štruktúra knihy má nekonvenčný charakter a určitá heterogénnosť je odrazom

Širokého spektra aktuálnych otázok, ktoré si vyžadujú hlbšie rozpracovanie. Tvorivá vedecká spolupráca medzi Katedrou filozofie FFUK a Katedrami filozofie MGU bude pokračovať aj v budúcnosti. Pripravuje sa ďalšia spoločná monografia *Kritika marxológie a súčasného revizionizmu*. Z tohto hľadiska predstavuje recenzovaný zborník významný edičný čin.

Ladislav Hohoš

O VZŤAHU FILOZOFIE A SOCIÁLNEHO POZNANIA

P. GINDEV, *Filosofija i socialnoje poznanije*. Izd. Progress, Moskva 1977, 366 s.

Knih Panajota Gindeva, popredného bulharského filozofa, je v určitom zmysle pioniersky čin, a to nielen v regionálnom chápaní, ale aj v rámci filozofickej tvorby socialistických krajín vôbec. Predmetom jeho skúmania je sociálne poznanie, jeho objekt, štruktúra, formy a napokon špecifické metódy sociálneho poznania. K riešeniu všetkých nastolených problémov pristupuje autor systémovo, z dôsledných pozícií marxisticko-leninskej filozofie, zdôrazňujúc najmä jednotu dialektického a historického materializmu, jednotu teórie a praxe, jednotu objektívnosti, vedeckosti, straníckosti a triednosti poznania.

Svoju prácu rozdelil P. Gindev na štyri kapitoly, v ktorých postupne analyzuje jednotlivé problémy sociálneho poznania: Prvú venoval vymedzeniu vzťahu marxisticko-leninskej filozofie a sociálneho poznania, pričom si všima najmä osobitosti filozofického a špeciálnovedného skúmania zákonov spoločenského života a zdôrazňuje heuristickú úlohu marxisticko-leninského princípu straníckosti v sociálnom poznaní. V druhej kapi-

tole zameral autor pozornosť na pojem objektu sociálneho poznania, analyzuje „dve formy“ objektívnej reality, fundovane skúma dialektiku vzťahov medzi sociálnym a psychickým v sociálnom procese a v mnohých ohľadoch podnetne rozoberá aj vzťah subjektívnych a objektívnych stránok sociálneho poznania (ako aj mechanizmus vzájomného pôsobenia objektívnych stránok v spoločenskom živote). V tretej kapitole sa predmetom skúmania stal charakter, štruktúra a formy sociálneho poznania. Autor si všima podmienenosť sociálneho poznania spoločenskou pozíciou subjektu, jeho triednou, politickou zaradenosťou atď. V poslednej kapitole zameral autor pozornosť na rozbor metód sociálneho poznania, na rozbor vzťahu metodológie, logiky vedeckého poznania a metód sociálneho poznania, upozornil na zrodu i na odlišnosti medzi filozofickými a špeciálnovednými metódami (najvýraznejšie na úlohe experimentálnych metód) v poznaní spoločnosti.

Predmet konkrétneho sociálneho poznania — ktoré autor vymedzuje